

SOKULLU
MEHMED PAŞA'NIN OSMANLI
TARİHİNDEKİ YERİ VE ÖNEMİ

Yrd. Doç. Dr. Mehmet İBRAHİMGİL

1958'de Vrapçište/Gostivar Makedonya'da doğdu. 1983'te A.Ü. İlahiyat Fakültesi Felsefe Bölümü'nden mezun oldu. 1989'da Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Sanat Tarihi'nde Doktorasını tamamladı. 1992-1995 yılları arasında A.Ü. Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesinde, 1995'ten bu yana Gazi Üniv. Fen- Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü'nde öğretim üyesi olarak çalışmaktadır. Balkanlarda Türk eserleri üzerine çalışmaları vardır. Uluslararası birçok kongre ve seminerlere katılmıştır.

Sokullu'nun ayatı, Eğitimi ve Sadrazamlık Makamına Yükselişi

Günümüze gelinceye kadar Sokullu Mehmet Paşa hakkında gerek kişiliği, gerekse siyasî, askeri ve icraatları ile ilgili bir çok yerli-yabancı tarihçi ve siyaset bilimci tarafından hakkında eleştiri yazıları, makaleler ve hatta kitaplar yazılmıştır. Hepsinin birleştiği ortak bir nokta vardır, o da Sokullu Mehmed Paşa'nın olağan üstü bir kişiliğe ve idareciliğe sahip olmasıdır. Osmanlı'nın en ihtişamlı ve parlak döneminde sadarete bulunması, kendisinde mevcut olan meziyetlerin ön plana çıkmasına vesile olduğu kanaatindeyim. Bu bildirimizde, Sokullu'nun hayatını, siyasî ve askerî icraatlarını detaylı bir şekilde anlatmak amacıyla değiliz. Burada, Sokullu Mehmed Paşa ile ilgili önemli gördüğümüz bilgileri vermeye çalışacağız.

Sokullu Mehmed Paşa, 1505 tarihinde, bugünkü Bosna-Hersek sınırları dahilinde Vişegrad kazasının Rudo nahiyesine bağlı Sokol köyünde doğmuştur⁽¹⁾. Yılmaz Öztuna ise, Sokullu'nun doğum tarihini 1511 olarak vermektedir⁽²⁾. Ancak, Sırp, Hırvat ve Boşnak kaynaklarında doğum tarihi sadece 1505 olarak verilmiştir. Sokullu'nun devşirme olmadan önceki adı "Bayo" veya "Bayıça" idi. Köyünde itibarlı bir aile olan "Sokoloviç" veya Şahinoğulları sülalesindedir. Babasının Müslüman olduktan sonraki ismi, Cemaladdin Sinan Beydir⁽³⁾. Çocukluğunda bir müddet Mileşeva manastırında rahiplik yapan dayısının yanında çalıştı. Sokullu'nun 15-16 yaşlarında olduğu sırada 1520'de, Kanunî Sultan Süleyman'ın devşirme memurlarından Yeşilce Mehmed Bey tarafından ailesi ikna edilmek suretiyle Edirne'ye getirildi. Edirne Sarayında orta okul tahsilini tamamladıktan sonra, yüksek tahsilini görmek için İstanbul'da Enderun okuluna alındı. Bu okuldan mezun olduktan sonra, Osmanlı idari sisteminde Sadrazamlık makamına kadar yükselen, hızlı bir ilerleme gösterdi. Sokullu'nun hocası Müderris Bedreddin Mahmud Efendi, şeyhi ise Filibeli Nurreddin-zâde Şeyh Muslihuddin Efendi, müridi olduğu kişi de Sofyalı Bâlî Efendi'dir.

Sokullu Mehmed Paşa, Enderun'dan mezun olduktan sonra Saray-ı Amîre'ye

Resim 1; Sokullu Mehmed Paşa (Reşat Ekrem Koçu, Türk Tarihinin 50 Büyük Adamı, İstanbul 1953)

alındı, iç hazinede çalıştı, silahtar ve Büyük Kapıcıbaşı görevlerinde bulundu. Barabaros Hayrettin Paşa'nın ölümü üzerine 1546'da Sancakbeyliği payesiyle Kaptan-ı Derya oldu. 1549'da Rumeli Beylerbeyliğine getirildi. Bu arada, Kanunî'nin oğullarından Şehzâde Bayezit ve Şehzâde II.Selim çekişmesinde, Sokullu Amasya'ya II.Selim'in yanına gönderildi. Bu sırada, Şehzâde II.Selim'in kızı İsmihan Sultan ile evlenerek saraya damat oldu. Sokullu'nun kendisinden önce vefat eden Kurt Bey, Hasan Bey ve İbrahim Han adında üç oğlu vardı. 1554'te üçüncü vezirli-

(1) "Sokol" şahin anlamına gelmektedir.

(2) Yılmaz Öztuna, **Devletler ve Hanedanlar**, Türkiye, C.II, Kültür Bakanlığı Yayını, Ankara,1989, s. 834-835.

(3) "Sokullu Mehmet Paşa Maddesi", **Meydan Larousse, Büyük Lügat Ansiklopedisi**, C.18, Sabah Gazetesi, İstanbul, 1992, s. 181-182; Abdurrahman Şerif, «Sokullu Mehmed Paşa'nın Evail-i Ahvalı ve Ailesi Hakkında», **TOEM**, C. XXIX, İstanbul, 1220(1914), s.257-265.

Resim 2; Eyüpsultan Sokullu Mehmed Paşa Türbesi iç mekan görüntüsü (Eyüp Belediyesi Arşivinden)

Resim 3; Sokullu Mehmed Paşa (İbrahim Alaeddin Gövsa, Türk Meşhurları Ansiklopedisi, Yedigün Neşriyatı)

Resim 4; Zigetvar şehri gravürü

Resim 5; Belgrad kalesinin genel görünüşü

(4) "Sokullu Mehmet Paşa Maddesi", **İslâm Ansiklopedisi**, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1959, s.596.

ğ e, 1561'de ikinci vezirliğ e ve 1565'te Sadrazamlığ a yükselmiştir. Sadrazamlık görevini ölüm tarihi olan 12 Eylül 1579'a kadar sürdürmüştür⁽⁴⁾. 1579'da Sadrazam görevinde iken III.Murad'ın düzenlediğ i bir suikast neticesi derviş kılığında biri tarafından öldürüldüğü söylenmektedir. Eyüp'te Oyuncakçılar'da Mimar Sinan yapısı olan türbesine gömüldü.

Sokullu Mehmed Paşa, Kanunî Sultan Süleyman'ın son Sadrazamı, oğ lu II.Selim'in tek Sadrazamı ve bunun oğ lu III.Murad'ın ilk Sadrazamı oldu. Sokullu, üç nesilden üç padişah devrinde birkaç defa sadrazamlık yapan tek kişidir.

Tarihçiler; Sokullu'yu, uzun boylu, sağlam bünyeli, beyaz sakallı, iş inde ciddi, hafızası çok güçlü, hareketleri nazik ve kibar, yabancı misyon ş eflerine karşı büyük bir ustalıkla konuşan, her birine lâyük olduğu muameleyi gösteren bir devlet adamı olarak tanımlamaktadırlar.

Sokullu'nun Askerî ve Siyasî Alanlardaki Başarıları

1. Askerî Alandaki Başarıları:

- Avusturyalılarla 1547'den devam eden vergi anlaşmazlığını gidermek için 1551'de Macaristan Erdel Seferi'ne katıldı. Bu sefer sırasında 12 önemli kale, Osmanlı idaresine geçti.

- 1551 'de Tuna ve Tisa nehirlerini geçerek büyük bir muharebeden sonra Petrovaradin kalesini aldı.

- Ardından Peç Kalesini kuşatarak teslim aldı.

- Banat bölgesinde Beçkerek Kalesi teslim oldu.

- Raç Kalesi teslim alındı.

- Lipova Kalesi teslim alındı.

- Altı aylık bir kuşatmadan sonra Timeşvar Kalesi teslim oldu.

- Osyek Kalesi teslim oldu.

- Macaristan Vişegrad Kalesi alındı.

- 1552'de Macaristan Eğri (Eger) Kalesi 35 gün süren bir muhasaradan sonra teslim oldu.

Bu seferden sonra Sokullu, Rumeli Ordusu ile birlikte kışı geçirmek için Belgrad'a çekildi.

1553'te Kanunî Sultan Süleyman, İran Seferine katılmak üzere Rumeli askeri ile birlikte Anadolu'ya gelmesini emretti. Bu ferman üzerine Sokullu Mehmed Paşa, Rumeli askeriyle birlikte Gelibolu'dan geçip, kışı geçirmek için Tokat'a yerleşti.

- 1554'te Erzurum üzerinden Nahçıvan fethedildi.

- Gürcistan'ın bir bölümü alındı.

Resim 6; Timeşvar şehri gravürü

Resim 7; Vişegrad Sokullu Mehmed Paşa Köprüsü genel görünüşü.

Resim 8; Budin şehri gravürü

- Halep fethedildi.

- 1559'da Konya ovasında Şehzâde II.Selim ve Şehzâde Bayezit orduları arasında çıkan çatışmada, Sokullu Şehzâde II.Selim'in tarafında yer aldı. Bu savaşta Şehzâde II.Selim'in kazanmasında Sokullu'nun payı oldukça büyüktür.

- 1562'de Malta Seferi

- 1566'da Avusturya seferi ilan edildi.

İlerlemiş yaşına rağmen Kanunî Sultan Süleyman'ın da katıldığı Avusturya Seferini baştan sonuna kadar Sokullu Mehmed Paşa idare etti.

- 1566'da uzun bir askerî kuşatmadan sonra Szigetvar Kalesi teslim alındı. Kalenin düşmesinden bir gün önce yaşlı olan Padişah vefat etti. Ancak Kanunî'nin ölümü, askerde moral kırıklığı yaratmamak için üç hafta bir sır gibi saklandı. Sokullu Mehmed Paşa; Padişah hayattaymış gibi Kanunî adına fermanlar gönderdi, yabancı elçilerle görüştü. Hatta Kanunî adına anlaşmalar imzalandı. Büyük bir titizlik içinde yaptığı bu işler, Kanunî'nin oğlu Şehzâde II.Selim'in Amasya'dan Belgrad'a gelip tahta çıkmasını sağlayıncaya kadar devam etti. II.Selim'in Belgrad'a geldiği haberini alınca, Belgrad yakınlarında Rumeli askerleriyle birlikte konuşlandığı yerde iki gün Kur'an okutarak askere Kanunî'nin ölüm haberini verdi. Böylece hiçbir kargaşalığa meyil vermeden II.Selim'in tahta çıkmasını sağladı. Bu olay, Sokullu'nun askerî komutasında ne kadar kuvvetli ve güçlü bir el olduğunun açık bir ifadesidir.

- 1566'da Kanunî'nin nâşi ile birlikte Rumeli ordusu İstanbul'a döndü.

- 1567'de Yemen ve Basra'daki isyanlar bastırıldı.

- 1570'te Kıbrıs Seferi ilan edildi.

Sokullu, başlangıçta bu sefere karşı olmasına rağmen Padişah'a söz dinletememişti. Sokullu Mehmed Paşa; Kıbrıs seferiyle Avrupalı düşmanların ittifak kurmalarını engellemeyi amaçlıyordu. Kıbrıs seferinin ilan edilmesine sebep olan olay, Mısır'dan İstanbul'a pirinç ve şeker getiren geminin Kıbrıs limanında demirlediği sırada, Venedik korsanları tarafından gasp edilmesi ola-

Resim 9; Eyüpsultan Sokullu Mehmed Paşa Türbesi pencere detay görünüşü (Eyüp Belediye Arşivinden)

yıdır. Kıbrıs Seferi sırasında Venedikliler tarafından Osmanlı donanmasının batırılmış olması, Osmanlıya karşı müttefik hâlinde olan Avrupalılar arasında büyük bir sevinç ve ümit uyandırdı. Çünkü Osmanlıya karşı ilk defa bir başarı elde ettiler. Fakat, sonuçta Kıbrıs yine fethedildi. Kıbrıs fethinde Venediklilerle yapılan bir müzakerede Sokullu Mehmed Paşa'nın meşhur bir sözü vardır:

"Sizden Kıbrıs'ı almakla bir kolunuzu kestik, siz ise donanmamızı mağlup etmekle sadece sakalımızı tıraş etmiş oldunuz. Kesilmiş bir kol yeniden meydana gelmez, fakat kesilmiş bir sakal daha gür çıkar" sözü meşhurdur.

- 1574'te Tunus Seferi.

- 1574'te II.Sultan Selim'in ölümü haberini, aynı Kanunî'de olduğu gibi, Şehzade III.Murat'ın Manisa'dan gelip tahta çıkınca ya kadar gizledi.

- 1579'da da yine bir Boşnak dervişi olan Şeyh Hamza Bâli tarafından makamında

Resim 10; Eyüpsultan Sokullu Mehmed Paşa Türbesi kubbe görünüşü (Eyüp Belediye Arşivinden)

Resim 11; Büyükçekmece Sokullu Mehmed Paşa Mes-cidi Harimi görünüşü

Resim 12; İstanbul Kadırğa Sokullu Mehmed Paşa Camii kubbesi görünüşü

katledilerek şehit oldu.⁽⁵⁾

Sokullu Mehmed Paşa, sadrazamlık ve salâhiyet vazifesini şu dört cümle ile açıklamaktadır:

- Allah'ın rızasını almak.
- Şeriatın emir ve yasaklarına uymak (kanunlara riayet etmek).
- Halife ve Padişah'ın ilime teslimiyeti olması.
- Kanunları adaletli olarak uygulamak (adaleti eşit dağıtmak).

Siyasî Alandaki Başarıları:

Sokullu Mehmed Paşa, Orta Asya'daki Türk devletleriyle iyi ilişkiler kurmak istedi. Bu devletlerle Osmanlı Devleti arasında en kısa yol olan Don ve Volga Nehirleri arasında kanal açarak Hazar Denizi'ni Karadeniz'e bağlamak istedi⁽⁶⁾. Fakat ömrü buna yetmedi.

- Szigetvar seferinde Kanun'ın ölümünü gizleyerek Osmanlı ordusundaki dağıl-mayı önledi.

- III. Murad'ın tahta çıkışını, şehzâdeler arasındaki kavgaya meyil vermeden büyük bir ustalikle gerçekleştirdi.

- Avrupa devletlerinin Osmanlıya karşı ittifakını önlemek için Kıbrıs Seferine karşı çıktı. Nitekim bu savaşta Osmanlı ilk yenilgisini aldı. Osmanlı donanmasının batırıl-masından sonra bir gerileme başladı.⁽⁷⁾

- Yabancı elçilerle görüşmelerinde sultanın azim ve gücünü belirtmesi çok önemli bir husustur.

- Devletin iç ve dış siyasetini mükemmel bir şekilde yürütüp, Osmanlı'nın dış dünyaya karşı itibarını arttırmıştır.⁽⁸⁾

Sokullu'nun Yaptırdığı Hayratlar:

Sokullu Mehmed Paşa'nın hayratını Türkiye'de ve Türkiye dışında olmak üzere iki ana grupta toplamak mümkündür:

1). Sokullu'nun Türkiye'de Hayrat ve Emlakı:⁽⁹⁾

- Edirne'de; 360 oda, 2 hamam, havuz, şadırvan, saray
- İstanbul'da;
- Kadırğa'da, Sahil -Saray, Alay Köşkü yakınında saray⁽¹⁰⁾
- Kadırğa'da, cami ve tekke
- Azapkapısı'nda, Sinan yapısı cami (1577)
- Ayasofya'da Sinan yapısı çifte hamam (1571)
- Ayasofya'da, Sinan yapısı saray
- Galata'da, Sinan yapısı hamam
- Eyüp'te, medrese ve türbesi
- Eyüp, Sütlüce'de oğlu İbrahim Han'a geçen yalı
- Halkalı'da, Saray
- Üsküdar'da, Sinan yapısı saray
- Küçükçekmece ve Büyükçekmece'de birer mescit
- Kırklareli Hafsa'da, Sinan yapısı külliye (cami, çifte han, fetvahane, hamam, köprü vb.)
- Burgaz'da, Sinan yapısı külliye (cami, kervansaray, hamam, medrese, mektep, imaret)
- Burgaz'da saray
- Kırklareli Ergene'de Sinan Köprüsü
- Edirne'de, çeşme, han çifte hamam (1579)
- Niğde Ulukışla'da, vakıflar, han ve 2 tabakhane
- Konya Ereğli'de, Sinan yapısı cami
- İskenderun- Payas'da, Sinan yapısı külliye (kale, han, imaret, mescit, çarşı, bedesten, hamam),⁽¹¹⁾
- Adana- Misis yakınlarında, Kurtkulağ'ında cami ve han
- Niğde Bor'da, külliye (cami, bedesten- arasta, hamam, mektep)⁽¹²⁾

(5) Saffet Başağaç, **Znameniti Hırvatı Boğnaci u Turskoj Carrevini**, Zagreb, 1931, s.48.

(6) Halil İnalçık, «Osmanlı Rus Rekabetinin Menşei ve Don Volga Kanalı Teşebbüsü, 1569», **Bellekten**, C.XII, Sayı:46, Ankara, 1948, s.349-402.

(7) Meydan Larousse, agm, s.182.

(8) "Mehmet Paşa Sokoloviç", **Enciklopedija Jugoslavije**, C.7, İzdanje i Naklada, Jugoslovenskog Leksikografskog Zavoda, Zagreb, 1968, s.242.

(9) Tayyib Gökbilgin, "XV-XVI. Asırlarda Edirne ve Paşa Livası", **Vakıflar-Mülkler Mukataaları**, İstanbul, 1952, s.511-515.

(10) Tülay Artan, "The Kadırğa Palace Shrouded By The Mists Of Time", **Turcica**, Tome: XXVI, Paris, 1994, s.54-124.

(11) Fatih Müderrisoğlu, " Osmanlı İmparatorluğu'nun Doğu Akdeniz'deki İskelesi, Payas ve Sokullu Mehmet Paşa Menzil Külliyesi", **9. Milletlerarası Türk Sanatları Kongresi (23-27 Eylül 1991-İstanbul) Bildirileri**, C.2, Ankara, 1995, s.513-524.

2). Sokullu'nun Türkiye Dışında Hayrat ve Emlakı

- Halep'te, cami (1574),
- Medine'de, medrese ve hamam
- Mekke'de, Sinan eseri hamam ve çeşme
- S. Arabistan Süveyş'te, kervansaray
- S. Arabistan'da Cellum'da, mescit, han ve çeşme
- Selanik, Kayapınar köyünde cami ve mektep
- Eski Zağra'da, köyler
- Belgrad'ta, iki çeşme ve sebil
- Bosna-Hersek'te Vişegrad'ta, külliye (cami, medrese, kervansaray, çarşı, hamam, çeşme) ve meşhur Drina Köprüsü
- Saraybosna'da, imaret
- Mostar yakınlarında, Şapolyo'da mescit
- Macaristan'da Seged yakınında Beçkerrek'te, külliye (cami, medrese, daru'l-kurra, han,çeşme köprü)
- Erdel'de, Cami
- Sancak Bölgesinde Novi Pazar veya Yeni Pazar'da, köprü
- Sokullu'nun doğduğu Sokol köyüne yakın Rudo kasabasında, külliye (cami, imaret, su kemeri, çarşı, medrese, kervansaray ve Lim nehri üzerinde köprü).
- Vişegrad ile Saraybosna arasında, Kervansaray⁽¹³⁾

Sokullu Mehmed Paşa'nın ölümünde bıraktığı servet; 18 milyon altın olarak açıklanmaktadır.⁽¹⁴⁾

Sonuç ve Değerlendirme

Meşhur Sırp tarihçisi Radovan Samarcıç, Sokullu'yu tarif ederken "Dünyayı Avuçlarında Tutan Adam" olarak tanımlamaktadır.⁽¹⁵⁾ Osmanlının en güçlü zamanında Sokullu Mehmed Paşa'nın sadrazamlık vazifesinde bulunması, bir açıdan kolay, diğer bir açıdan zor olduğu düşünülebilir. Ancak; 'Büyük devletlerin büyük problemleri vardır' esasından hareketle, Sokullu'nun bu zorlukları aştığından, üç padişaha sadrazamlık yapma imkanı verilmiştir. Sokullu'yu da Osmanlı tarihinde meşhur yapan bu özelliğidir. Nitekim Mimar Sinan'ıda Dünya çapında bir

Resim 13; Sokullu Türbesi (Eyüp Belediye Arşivinden)

(12) Mehmet Özkarcı, "Niğde-Bor Sokullu Mehmet Paşa Külliyesi", Belleten, Cilt: LXI-II, Sayı:236, Ankara, 1999, s.95-122.

(13) Andrej Andrejeviç, "Sokullu Mehmed Pasha's Contribution To the Building of the City of Belgrade", VIII.Türk Tarih Kongresi, Cilt:III (11 Ekim 1976), Ankara, 1983, s.1627-1636.

(14) Milenko Vukiçević, Znameniti Srbi Muhameddanci, Belgrad, 1901, s.75.

(15) Radovan Samarcıç, Dünyayı Avuçlarında Tutan Adam, Sokullu Mehmed Paşa, İstanbul, 1995.

mimar yapan, Osmanlının bu dönemdeki gücü ve azametidir. Osmanlı padişahı, sadece bu dönemde, dış ülke krallarına gönderdiği mektuplarda kendisi için; "Asrın Kayserlerine emir veren, dünya hükümdarlarına taç bağışlayan" ünvanlarını kullanmıştır.

Osmanlı, bu dönemde 'dünya düzenini sağlayan devlet' konumundaydı. Tarihçiler, Osmanlı Devleti'nin yükselme devrini, genellikle de Sokullu Mehmed Paşa'nın ölüm tarihi ile nihayetlendirirler.

Resim 14; Sokullu Türbesi İç mekan görüntüsü (Eyüp Belediye Arşivinden)

